

RIKSADVOKATEN

Kulturdepartementet
Postboks 8030 Dep
0030 OSLO

Deres referanse:

21/2930

Vår referanse:

21/1570 - 3 / MFB011

Dato:

20.10.2021

HØRINGSUTTALELSE – FORSLAG OM LOVREGULERING AV «KONVERTERINGSTERAPI»

1 Innledning

Det vises til Kulturdepartementets høringsbrev 2. juli 2021, hvorpå et lovforslag om regulering av «konverteringsterapi» ble sendt på høring med frist 15. oktober 2021. Grunnet arbeidsbelastningen ved embetet er riksadvokaten gitt fristutsettelse til 29. oktober 2021.

Riksadvokaten er *prinsipielt* positiv til et straffebud mot visse former for «konverteringsterapi», men har en del merknader til lovforslaget og høringsnotatets begrunnelser for det.

I det følgende reiser riksadvokaten først en del generelle spørsmål i tilknytning til lovforslaget og høringsnotatet. Deretter kommenteres de spørsmål som departementet særskilt har bedt om tilbakemelding på, og som ikke er dekket opp av de generelle merknadene.

Riksadvokaten deler departementets syn om at «konverteringsterapi» er et krevende rettslig fenomen å regulere.¹ Etter riksadvokatens syn skyldes det dels en viss usikkerhet om de faktiske forhold, dels at det ikke er opplagt hvordan det faktiske fenomen som vurderes regulert kan avgrenses på en hensiktsmessig måte. Dessuten er det slik at tematikken og temaets rettslige aspekter har (betydelige) grenseganger mot retten til selvautonomi, privatliv, religions- og ytringsfrihet.

¹ Som et av flere uttrykk for dette, se høringsnotatet på side 5: «I noen sammenhenger kan det være vanskelig å definere hvor grensene skal gå mellom hva som skal være tillatt og ikke.»

2 Om den legislative begrunnelsen for et straffebud

Høringsnotatet går til en viss grad inn på og begrunner bakgrunnen for, behovet for og ønsket om et straffebud.

Slik riksadvokaten ser det, har et straffebud mot «konverteringsterapi» gode grunner for seg, samtidig som det ikke kan underslås at det fører med seg visse utfordringer.

Den *sentrale* legislative begrunnelse er etter riksadvokatens syn at et slikt straffebud vil gi – et visst – vern for den enkeltes seksuelle *psykiske* integritet. Rekkevidden vil være generell, men straffebudet vil ha særlig betydning for enkelte særlig sårbare og utsatte grupper. I høringsnotatet på side 9 gjengis det et brev fra Statens helsetilsyn fra 1. februar 1999:

«... mennesker som blir utsatt for forsøk på helbredelse for homofili, [kan] også [...] oppleve negative konsekvenser, først og fremst ved at selvbilde og selvrespekt svekkes, men også ved at det kan ha direkte skadelige effekter dersom psykiatriske/psykologiske metoder benyttes av ikke-kyndige personer. Statens helsetilsyn finner derfor grunn til å understreke både at homofili ikke er en sykdom eller "tilstand" og derfor uaktuell for behandling, og at forsøk på behandling eller helbredelse kan ha negative effekter og være [sic] direkte skadelig».

I ovennevnte sitat viser enkelte av de underliggende betraktninger om behovet for et slikt straffebud seg. Dessuten vil et straffebud bidra til å realisere de anbefalinger som følger fra FN, EU og ulike helseorganisasjoner, jf. høringsnotatets punkt 3.

Ved vurderingen av kriminaliseringsspørsmålet er det viktig å se hen til prinsippene for kriminalisering, siden de gjør «seg sterkest gjeldende ved nykriminalisering», jf. Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) s. 89. Høringsnotatet er i punkt 7.3.1 inne på visse sider ved skadefølgeprinsippet, men etter riksadvokatens syn kan man også ta med seg enkelte andre elementer. Det heter i Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) s. 89:

«Kjernen i skadefølgeprinsippet er at bruken av straff må være rasjonell og human. Individene bør i størst mulig grad kunne handle fritt, og straff bør bare brukes når tungtveiende hensyn taler for det. Fordelene med å kriminalisere en handling må veies opp mot ulempene, inkludert de negative konsekvensene en domfellelse og soning vil få for dem som blir strafforfulgt. Fordelene vil i utgangspunktet bare kunne være store nok dersom handlingene som man ønsker å hindre, kan medføre skade eller fare for skade på interesser som har et

rettmessig krav på vern. Til slike interesser regnes særlig individers fysiske og psykiske integritet, økonomiske verdier og samfunnsinteresser.»

Riksadvokaten peker særskilt på at individers *psykiske* integritet trekkes frem. Samtidig er det – som høringsnotatet er inne på – viktig å lese ovennevnte sitat i sammenheng med proposisjonens punkt 7.5.2.4 om at «[s]traff bør normalt ikke brukes for å verne den enkelte mot ulike former for ubehag». I dette ligger et sentralt poeng; det er av særlig betydning med en *kvalifikasjon* av de forhold som skal falle inn under gjerningsbeskrivelsen. Også på området for seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk bør og skal det være rom for (betydelig) meningsbrytning; og av samme grunn må ubehaget som det vil kunne medføre tolereres i stort omfang. Derimot *bør* loven verne mot det som er *noe mer* – de tilfeller hvor *andre* søker å intervensere i enkeltindivids seksuelle orientering og kjønnsidentitet. Først her slår straffens begrunnelse til. Grensedragningen basert på en slik kvalifikasjon kan rimeligvis være vanskelig.

3 Om de faktiske fenomener

Etter riksadvokatens oppfatning kan det være hensiktsmessig om man i den videre lovgivningsprosessen søker – i enda større grad – å fastlegge nærmere hva som er de faktiske forhold man tenker regulert. En mer ensartet og omfattende forklaring av de faktiske forhold, om enn fortsatt beheftet med noe usikkerhet, vil bidra til større klarhet i vurderingene av kriminaliseringsspørsmålet og valget av lovteknisk utforming.

Dette har også en viss side mot skadefølgeprinsippet og prinsipiell tenkning rundt det. Som det heter i Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) s. 92, punkt 7.5.2.8, bør ikke lovgiver kriminalisere noe for «sikkerhets skyld», og det understrekes at lovgiver bør ha bevisbyrden for at en handling medfører skade eller fare for skade. Økt fenomenforklaring vil således bidra til at man i økt grad får synliggjort den berettigede lovgivningsbegrunnelse, som riksadvokaten også har trukket frem over.

4 Om annen lovgivning generelt, og forståelsen av lov om alternativ behandling av sykdom mv. spesielt

Generelt

Norsk lovgivning inneholder ingen straffebud som allment forbyr det som forstås som kjernen i «konverteringsterapi».

Straffeloven har noen straffebud som dekker handlinger som tidvis vil kunne inngå som del av eller i tilknytning til slik «konverteringsterapi». Bestemmelsene det særlig er grunn å se hen til er strl. §§ 185 (hatefulle ytringer), 186 (diskriminering), 251 (tvang), 253 (tvangsekteskap), 254 (frihetsberøvelse), 266 (hensynsløs atferd), 271 (kroppskrenkelse) og 282 (mishandling i nære relasjoner). For øvrig er det enkelte spesielle bestemmelser som på sine områder vil kunne være aktuelle, særlig nevnes helsepersonelloven § 4 (det alminnelige forsvarlighetskrav) i kombinasjon med lovens sanksjonskapittel (kap. 11).

Et generelt forbud mot «konverteringsterapi» vil gå inn i ovennevnte kontekst, men vil utover disse bestemmelsene angi et særskilt interessevern. I så måte vil det også kunne være aktuelt å anvende én eller flere av de nevnte straffebud i idealkonkurrens med et straffebud mot «konverteringsterapi», siden bestemmelsene tar sikte på forskjellige sider ved det straffbare forhold, jf. også Andenæs, *Alminnelige strafferett*, 6. utgave, 2016 ved Rieber-Mohn og Sæther, side 374.

Om forståelsen av lov om alternativ behandling av sykdom mv.

Det kan synes som høringsbrevet i punkt 5.4 bygger på at «konverteringsterapi» i visse tilfeller dekkes av lov om alternativ behandling av sykdom mv., jf. side 22.

Etter riksadvokatens oppfatning, gir dette ikke uttrykk for en korrekt rettsoppfatning.

Det sentrale er rekkevidden av loven, jf. § 2 første ledd (lovens virkeområde) og især legaldefinisjonen av «alternativ behandling» i § 2 tredje ledd. Tredje ledd lyder:

«Med alternativ behandling menes helserelatert behandling som utøves utenfor helse- og omsorgstjenesten, og som ikke utøves av autorisert helsepersonell. Behandling som utøves i helse- og omsorgstjenesten eller av autorisert helsepersonell, omfattes likevel av begrepet alternativ behandling når det brukes metoder som i all vesentlighet anvendes utenfor helse- og omsorgstjenesten.»

Allerede rent språklig er det vanskelig å henføre «konverteringsterapi» til noe som er å betrakte som «helselatert behandling». Går man nærmere inn i forarbeidene, får man ytterligere tolkningsbidrag for rekkevidden av «helselatert behandling». I spesialmerknadene i Ot.prp. nr. 27 (2002–2003) heter det på side 205:

«Alternativ behandling forklares i tredje ledd med begrepet "helselatert behandling". Se pkt. 12.8.3.1 om forståelsen av behandlingsbegrepet og avgrensninger mot behandling som ikke i hovedsak er helserelatert.»

Den generelle drøftelsen av begrepet er å finne på især side 120–121 i forarbeidet, og

det siteres herfra:

«Tjenester som mer direkte sikter mot forebyggelse av sykdom eller lidelser vil kunne omfattes, i tillegg til tjenester som tar sikte på å lindre eller kurere sykdom, lidelse eller smerte. [vår kursivering]

Noen eksempler på alternativ behandling som er mye brukt i Norge er akupunktur, homøopati og soneterapi, men loven retter seg også mot utøvere av en rekke andre typer behandling. De bestemmelser som forbeholder helsepersonell bruk av visse metoder (§ 5) og behandling av visse sykdommer (§ 6 og § 7), vil innebære et forbud for alle andre enn helsepersonell mot å bruke de angjeldende metodene og behandle de angjeldende sykdommene. Forbudet vil gjelde uavhengig av om vedkommende anvender en terapiform eller sykdomsforståelse som i vanlig språkbruk vil omtales som alternativ behandling, alternativ medisin, naturterapi, komplementær behandling eller lignende. Også personer som tilbyr eller gir behandling uten å angi noen spesiell terapiform eller behandlingsfilosofi, omfattes av loven. ... Bestemmelsen omfatter både inngrep og metoder som anses som «skolemedisin» og andre behandlingsmetoder dersom de medfører alvorlig helserisiko. For eksempel vil et kirurgisk inngrep for å fjerne blindtarmen være forbudt å gjennomføre for andre enn helsepersonell. ...

...

Loven vil komme til anvendelse uavhengig av om behandlingen skjer ervedsmessig, mot vederlag, i en pågående virksomhet, jevnlig, i et visst omfang eller lignende. Lovens begrensninger med hensyn til hvilke behandlingsmetoder som er forbeholdt helsepersonell å bruke, og hvilke sykdommer som er forbeholdt helsepersonell å behandle, vil gjelde også overfor personer som rent leilighetsvis gir behandling. Det må imidlertid innfortolkes en nedre grense når det gjelder hva som ligger i begrepet «behandling». Loven vil ikke ramme «kjerringråd» eller andre «gode råd» som gis mellom kjente eller på annen måte så lenge det ikke har preg av behandling eller rådgivning fra en behandler/rådgiver til en pasient/klient. Se også kapittel 10 for nærmere nyansering

Alminnelig religiøs virksomhet vil falle utenfor behandlingsbegrepet, også forbønn for syke og lignende. Dette gjelder aktiviteter som har sin hovedforankring i en tro og ritualer knyttet til denne. Noen former for alternativ behandling kan inneholde elementer av livssyn, verdensbilde eller religiøs tro, men likevel fremstå som behandling i lovens forstand. Ved vurderingen av om man står overfor alminnelig religiøs aktivitet eller behandlingsvirksomhet, vil relevante

momenter blant annet være hva som er grunnlaget for handlingen, i hvilken sammenheng handlingen finner sted, om det dreier seg om en profesjonell virksomhet, om det ytes vederlag, og i såfall vederlagets størrelse og form.»

I likhet med det man rent språklig legger i *helserelatert*, ser man at forarbeidene med termen sikter seg inn på tilstander som er å betrakte som sykdom, lidelse eller smerte. Ser man det i sammenheng med drøftelsene i kapittel 10.2 i proposisjonen, og her særlig punkt 10.2.2 om sykdomsbegrepet – avtegner det seg samlet et bilde fra forarbeidene at det må knytte seg til behandling/forsøk på behandling i tilknytning til sykdom, lidelse eller smerte.

En persons seksuelle legning er ikke – som det med rette gjennomgående understrekes i høringsbrevet en rekke steder – en sykdom, smerte, lidelse eller lignende. Av denne grunn, faller «konverteringsterapi» ikke innenfor lov om alternativ behandling av sykdom mv.

Riksadvokaten vil også peke på at det prinsipielt vil være betenkelig å forsøke å anlegge en utvidende betraktning om hva som er å betrakte som sykdom, lidelse eller smerte i denne lovens forstand all den tid det for de utsatte grupper ofte er viktig hvordan storsamfunnet resonnerer rundt legning og rubriseringen av denne.² Skulle man forsøke på en slik utvidende fortolkning, ville i alle tilfelle slutningen spesielt, og rettskildebildet generelt, være så uklart at det ikke tilfredsstiller det kvalitative hjemmelskrav som gjelder på strafferettens område. Og følgelig vil man ikke kunne anvende lovens § 9 (om straff) på tilbydere eller utøvere av «konverteringsterapi».

5 Noen hovedmerknader til utfordringer ved høringsnotatets utkast til straffebud

5.1 – Høringsnotatets forslag

Departementet foreslår følgende lovbestemmelse som alternativ 1:³

«§ 267 a Konverteringsterapi

Med bot eller fengsel inntil 1 år straffes den som

² I høringsnotatet på side 44 heter det at «[d]epartementet tar sterk avstand fra holdninger om at det å bryte med normer for seksuell orientering og kjønnsidentitet er forbundet med sykdom».

³ Alternativ 2 er en egen særlov, som ikke kommenteres ytterligere.

- a) utfører konverteringsterapi overfor noen under 18 år [ev. 16 år],
- b) utfører konverteringsterapi overfor noen over 18 år [ev. 16 år] under omstendigheter som gjør handlingen utilbørlig,
- c) ved utilbørlig press tvinger noen til å motta konverteringsterapi i Norge eller utlandet, eller
- d) forleder noen til å motta konverteringsterapi i Norge eller utlandet.
- e) [på annen måte enn nevnt i bokstav c eller d medvirker til at en person under 18 år [ev. 16 år] reiser til utlandet i den hensikt at vedkommende der vil motta konverteringsterapi.]

Med konverteringsterapi menes behandlingslignende handlinger som har som formål å få en annen til å endre eller fornekte [ev. undertrykke] sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet. [I vurderingen av om en eller flere handlinger er behandlingslignende skal det særlig legges vekt på handlingenes karakter, om handlingene er systematiske og gjentakende, gjerningspersonens påvirkningskraft og om handlingene kan være skadelige for en mottakers psykiske helse.] Anerkjent helsefaglig behandling av kjønnsinkongruens anses ikke som konverteringsterapi etter denne paragrafen.

I vurderingen av om det foreligger omstendigheter som gjør handlingen utilbørlig etter første ledd bokstav b skal det særlig legges vekt på mottakerens alder og modenhet, andre forhold som påvirker mottakerens evne til å forstå hva vedkommende har samtykket til, om mottakeren har vært utsatt for press eller er forledet til å gjennomgå konverteringsterapi, og om gjerningspersonen har misbrukt avhengighets-, tillits- eller maktforhold.

[Den som på annen måte enn nevnt i første ledd bokstav c eller d medvirker til at en person under 18 år [ev. 16 år] reiser til utlandet i den hensikt at vedkommende der vil motta konverteringsterapi straffes med bot eller fengsel i inntil [1 år][6 måneder].»⁴

Forslaget til lovbestemmelse er et ganske omfattende straffebud. Forslaget til lovens ordning er at alle alternativene i første ledd bruker kriteriet «konverteringsterapi», som så defineres i annet ledd. Definisjonen her består av et kriterium og tilhørende retningslinjer for skjønn under kriteriet.

Riksadvokaten mener det kan reises spørsmål ved om lovutkastet rettsteknisk er utformet på den mest hensiktsmessige måte. En enklere og mer kompakt lovbestemmelse vil være mer i samsvar med utformingen av straffelovens øvrige straffebud og lette tilgjengeligheten av rettsregelen. På strafferettens område må det

⁴ Klammene i teksten her er forslagens, og ikke våre.

siste være et tungtveiende hensyn ved regelutformingen.

5.2 – Om det strafferettslige legalitetsprinsipp, dets krav til straffebudet og enkelte merknader om forslaget

Generelt om legalitetsprinsippet

Etter riksadvokatens oppfatning er det grunn til å rette enda større oppmerksomhet mot det strafferettslige legalitetsprinsipp, selv om det er nevnt på side 45 i høringsnotatet, punkt 8.2.

Kravet følger av en rekke rettsregler, hvorav Grunnloven § 96 første ledd er det mest sentrale uttrykk. Prinsippets nærmere innhold er utlagt i en rekke avgjørelser fra Høyesterett. I HR-2016-1458-A avsnitt 8 heter det:

«Før jeg går inn på dette lovtolkningsspørsmålet, minner jeg om *lovkravet* i strafferetten, slik dette følger av Grunnloven § 96 og Den europeiske menneskerettskonvensjon artikkel 7. Dette omfatter dels et krav om at straffebudene utformes tilstrekkelig presist til å gi nødvendig veiledning om grensen mellom rett og galt på det aktuelle området, og dels en instruks om at domstolene ved tolkningen og anvendelsen av straffebestemmelser må påse at straffansvar ikke ilegges utover de situasjoner som selve ordlyden i straffebudet dekker. Jeg viser spesielt til Rt-2009-780 avsnitt 20-21 (derivat), Rt-2011-469 avsnitt 9 (mishandling av tidligere samboer), Rt-2012-313 avsnitt 29 (grov "selvvasking"), Rt-2012-752 avsnitt 26 (helikopterlanding), Rt-2012-1211 avsnitt 18 og 22 (internettblogg) og Rt-2014-238 avsnitt 15-19 (hønsehauk). Den forståelsen av lovkravet som ligger til grunn for disse dommene, utelukker også straff per analogi – altså med den begrunnelse at det forholdet som er til pådømmelse, har så store likhetstrekk med det som omfattes av et straffebud, at det bør bedømmes likt.»

Lovkravets *to sentrale elementer* løftes her frem. For det første må straffansvaret ligge *innenfor* lovens ordlyd. Dette er et krav om språklig klarhet. Dessuten er det et krav om at straffebudet er tilstrekkelig presist og gir den nødvendige veiledning – uttrykt annerledes slik at straffansvaret må være *tilstrekkelig tilgjengelig*.

Tilgjengelighetskravet er presisert slik i HR-2020-955-A avsnitt 22:

«[...] I lovkravet ligger at den aktuelle straffebestemmelsen må være tilgjengelig for allmennheten. Den må videre være så klar at det i de fleste tilfeller ikke vil være tvil om en handling rammes av regelen, og at det er mulig å forutse at

straff kan bli konsekvensen av at regelen brytes. Jeg viser til Rt-2009-780 avsnitt 21, Rt-2012-752 avsnitt 26, Rt-2014-238 avsnitt 15-18 og HR-2016-1458-A avsnitt 8, alle med videre henvisninger.»

Det er på dette punkt riksadvokaten kanskje har sin sterkeste innvending mot det foreliggende lovforslag. Etter riksadvokatens syn er ikke lovens gjerningsbeskrivelse så klar og presis som den bør være, hensett til de krav som følger av legalitetsprinsippet.

Den foreslåtte lovbestemmelse har dels de utfordringer som allerede er presentert. Bestemmelsen bør ha en tydeligere ambisjon om i *selve lovteksten* å beskrive det som særpreger handlingene man ønsker å gjøre straffbare. Det vil gjøre at de mer skjønnsmessige vurderinger kommer noe i bakgrunnen til fordel for mer presise kriterier. Dessuten vil bestemmelsen også bli mer informativ og enklere å tilegne seg. Samlet vil det gjøre bestemmelsen mer klar og tilgjengelig – for rettsanvenderne så vel som for allmennheten. Klarere gjerningsbeskrivelser vil også kunne bidra til å lette skillet mot bønn, sjelesorg og religiøs veiledning.

Riksadvokaten holder det åpent om det er nødvendig å gå veien om kriteriet «konverteringsterapi» (som igjen defineres ved hjelp av «behandlingslignende handlinger»). Termene innehar en viss verdiladning, og rent språklig er man i yttergrensen av betydningen av «behandlingslignende» ved at det fenomen man søker å ramme inn *ikke* er noe som kan behandles i tradisjonell forstand. Muligens ville det mest fruktbare rettslig være å forsøke å utforme et straffebud som ikke støtter seg til disse termer. Med nye termer ville man muligens også klare å klargjøre skillet mot bønn, sjelesorg og religiøs veiledning som må falle utenfor straffebudet. I alle tilfeller er det – som tidligere nevnt – viktig med en *særlig kvalifikasjon* i straffebudet, slik at man innskrenker straffansvaret til tilfeller hvor straffverdigheten begrunner det.

En er enig med departementet i at et vern bør begrenses til seksuell orientering og kjønnsidentitet, og ikke favne kjønnsuttrykk. Utover den begrunnelse som er gitt i høringsnotatet, viser riksadvokaten til de tidligere betraktninger om lovgrunnen.

Riksadvokaten bemerker dessuten at det ligger en viss realitetsforskjell i meningsinnholdet i «fornekte» og «undertrykke», og begge uttrykk – sammen med «endre» – bør formentlig tas med for å omfatte flere nyanser av den påvirkning/forsøk på påvirkning som kan finne sted.

5.3 – Det er ikke grunnlag for et absolutt forbud over en viss alder

En person vil kunne ønske en annen seksuell orientering enn den vedkommende

opplever, og «konverteringsterapi» vil kunne oppleves som et middel til endring – om enn med beskjedne muligheter objektivt sett til å lykkes. Ved et absolutt forbud vil man i realiteten fornekte det individet selv ønsker som endring, og med det kunne komme i konflikt med den enkeltes handlefrihet, selvautonomi og rett til privatliv. Lovgrunnene slår heller ikke til her. Et forbud skal gi et *vern* mot andres intervensjon i individets seksuelle psykiske integritet, og kan vanskelig begrunne straff utover intervensjonstilfellene.

Et straffebud bør derfor på dette punkt begrense seg til de tilfeller hvor den «konverteringsterapien» rettes mot, ikke ønsker dette. Riksadvokaten er av den oppfatning at dette standpunkt gjelder uavhengig av hva det menneskerettslige handlingsrommet skulle tillate av absolutte forbud også for denne aldersgruppe. Straffebudets legislative begrunnelse slår rett og slett ikke til, og man kan ikke målbære en slik kriminalisering.

5.4 – Aldersgrensen for et absolutt forbud

Riksadvokaten er enig i den overordnede betraktning at frem til en viss alder bør det være et absolutt forbud mot «konverteringsterapi». Hvor denne grensen bør trekkes er derimot et vanskelig spørsmål.

Departementets drøftelser bør knyttes opp mot den seksuelle lavalder, som er 16 år. Kanskje bør også sammenhengen med den religiøse myndighetsalder, 15 år, vurderes nærmere. Fra dette tidspunkt *kan* barnet velge å slutte seg til en religion, herunder en undergruppe av denne, eller et livssyn som har et visst syn på seksuell orientering og kjønnsidentitet.

Under tvil heller riksadvokaten mot at grensen bør settes lavere enn 18 år. Den bærende begrunnelse for dette er å finne i den overordnede tilnærming om at det *også* finnes et straffebud for dem over en viss alder (som dog ikke er absolutt). Ved grensedragningen av hvilke handlinger som her vil være straffbare, vil man blant annet se hen til samtykkekompetanse og -innsikt. Det antas at denne relative regel vil gi et tilstrekkelig vern av den seksuelle psykiske integriteten til voksne barn. På denne måte kan man avbalansere hensynet til den enkeltes handlefrihet mot øvrige hensyn.

5.5 – Departementets forutsetning om avgrensning av den vernede gruppe – kun LHBT-personer?

I drøftelsen i punkt 8.2.1 heter det under drøftelsen av termen «kjønnsuttrykk» på side

46:

«... En annen ulempe med å inkludere "kjønnsuttrykk" er at definisjonen etter sin ordlyd da kan omfatte handlinger som ikke er rettet mot LHBT-personer.»

Det er for riksadvokaten usikkert hva det tas sikte på med denne uttalelsen. Det synes her, som også andre steder i høringsnotatet, at man tenker at et straffebud bare skal beskytte LHBT-personer.

Ordlyden i lovforslaget innebærer *ikke en løsning* som innskrenker vern mot «konverteringsterapi» til bare å gjelde for LHBT-personer. Selv om den praktiske anvendelse av bestemmelsen normalt vil gjelde denne gruppen, er det ikke ut fra lovens kriterium utelukket å gi den anvendelse hvis noen med tilstrekkelig kvalifikasjon skulle intervenere i en heterofils seksuelle orientering eller kjønnsidentitet.

Etter riksadvokatens oppfatning vil det være uheldig om man skulle innskrenke straffebudets gjerningsbeskrivelse til *bare* å beskytte LHBT-personer. Det sentrale ved bestemmelsen – og dens legislative begrunnelse – er å verne om den seksuelle psykiske integritet. Prinsipielt har man krav på slikt vern knyttet til sin person, uavhengig av sin konkrete orientering.

5.6 – Skyldkravet

Riksadvokaten er enig med departementet i at strafferettens alminnelige skyldkrav – forsett – også må gjelde her, jf. strl. § 21.⁵ For den særlige spørsmålsstillingen om hvilke krav som eventuelt må stilles til kjennskap om et barns alder skriver departementet på side 67–68:

«Departementet har foreslått at barn under 18 (ev. 16 år) skal ha et særlig vern mot konverteringsterapi. For å sikre at vernet blir effektivt, mener departementet at gjerningspersonen må foreta nødvendige undersøkelser for å sikre at vedkommende ikke utfører konverteringsterapi overfor mindreårige. Departementet foreslår derfor å innføre et aktsomhetsansvar knyttet til barns alder. Straffeloven § 257 tredje ledd andre punktum og § 307 første punktum oppstiller et særlig strengt aktsomhetsansvar knyttet til barns alder ved menneskehandel og visse seksuallovbrudd. Det følger av disse bestemmelsene at Side 68 av 79 uvitenhet om et barns alder ikke skal fritta for straff hvis gjerningspersonen på noe punkt kan klandres for sin uvitenhet. Dette innebærer

⁵ I høringsnotatet vises det uriktig til strl. § 22, som er definisjonen av forsett og forsettsformene.

at det er tilstrekkelig at tiltalte har utvist den letteste graden av uaktsomhet for å bli holdt ansvarlig for sin uvitenhet, jf. Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) kapittel 16.7 side 446. Gjerningspersonen må dermed "utvise aktivitet for å bevise at han er uskyldig ved å redegjøre for konkrete omstendigheter som kan underbygge at han har vært aktsom i relasjon til fornærmedes alder", jf. Høyesteretts uttalelse i Rt. 2005 s. 833 avsnitt 88. Det er ikke tilstrekkelig at gjerningspersonen har stolt på fornærmedes egne opplysninger om alder eller basert seg på barnets utseende, se for eksempel Rt. 2008 s. 867 avsnitt 8 og 32 til 33.

Departementet foreslår et tilsvarende strengt aktsomhetsansvar ved et forbud mot å utføre konverteringsterapi.»

Det kan godt være det er departementets forslag og ønske, men lovgiverviljen gjenfinnes ikke i den foreslåtte ordlyden. Som det fremgår av strl. § 21 må unntak fra straffelovens normalordning – forsett – være «bestemt». Dette er å forstå som bestemt i lov. Omtale av spørsmålet i forarbeidene vil ikke være tilstrekkelig. Skulle lovgiver falle ned på denne løsning, må det følge av lovens ordlyd – slik det gjør i de bestemmelser som departementet peker på i høringsnotatet sitert over.

Riksadvokaten reiser, i likhet med professor Jørn Jacobsens innlegg på høringsmøtet 21. september 2021,⁶ spørsmålet om det egentlig er grunnlag for å gjøre et så betydelig unntak fra dekningsprinsippet. Vår generelle holdning er at det er særlig grunn til å utvise skepsis til så strenge krav til aktsomhet som *nesten* tenderer mot et objektivt ansvar. Skulle man først av bevismessige eller legislative betraktninger ønske en annen løsning enn forsett, bør lovgiver normalt innskrenke seg til et alminnelig aktsomhetsansvar.

6 Om medvirkning

Den regulering som høringsnotatet foreslår om medvirkning, bryter på en del punkter med den alminnelige medvirkningslære i strafferetten. Riksadvokaten vet at departementet er kjent med dette problemet, særlig på bakgrunn av professor Jørn Jacobsens innlegg på høringsmøtet 21. september 2021.

På denne bakgrunn understreker riksadvokaten at det er grunn til en nærmere vurdering av medvirkningsreguleringen i lovforslaget. Etter riksadvokatens syn vil det

⁶ Hovedlinjene i synspunktet er å finne her:

<https://jacobsensstrafferett.w.uib.no/2021/09/21/fra-menneskerett-til-strafferett-kritiske-strafferettslege-merknader-til-hoyringsframlegget-om-forbod-mot-konverteringsterapi/>

alminnelige medvirkningsansvaret – også her – kunne gi en dekkende regulering.

7 Om enkelte andre forhold høringsnotatet ber om innspill på

7.1 – Straffebudet bør plasseres i straffeloven

Det er riksadvokatens syn at det mest hensiktsmessige er å plassere straffebudet i straffeloven, og at det ikke gis en egen særlov. Bestemmelsen vil som omhandlet i punkt 4 gå inn i, og ha en viss sammenheng med, en rekke andre beslektede straffebud i straffeloven.

Årsaker som begrunner at straffebud finnes andre steder enn i straffeloven er ofte at det angjeldende straffebud går inn i et større reguleringsbilde – hvor straff bare er et av mange virkemidler som inngår i reguleringen; typisk straffesanksjonerte forvaltningslover – og derav ikke «naturlig» hører hjemme i straffeloven. Mer prinsipielt bør man utover disse tilfellene være forsiktige med å løfte straffebud ut av straffeloven, for eksempel av ren symboleffekt. Riksadvokaten kan ikke se at det foreligger slike grunner i dette tilfellet.

7.2 – Markedsføring av «konverteringsterapi»

Riksadvokaten har ingen klar oppfatning av om det også bør foreslås et forbud mot å markedsføre «konverteringsterapi», og hvordan dette i så fall nærmere burde reguleres. En understreker likevel at det ligger visse problemstillinger her når «konverteringsterapi» vil kunne være lovlig å motta av voksne mennesker i en del tilfeller.

Jørn Sigurd Maurud

Mads Fredrik Baardseth
riksadvokatfullmektig

Dokumentet er elektronisk godkjent og har derfor ingen signatur